

УДК 37.035:37.011.32

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Дмитрук Лілія, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова.

ORCID: 0000-0003-3576-7124

E-mail: dmitruklilia@gmail.com

У статті аналізується та досліджується соціально-психологічна адаптація студентів-першокурсників. Метою статті є дослідження основних проблем адаптації першокурсників до навчання у вищому медичному навчальному заклад шляхом анонімного анкетування. Було проведено дослідження проблем адаптації студентів першого курсу медичного факультету до навчального процесу у Вінницькому національному медичному університеті імені М. І. Пирогова. В опитуванні брало участь 200 студентів, 100 з яких – українські студенти, 100 – іноземні студенти. В результаті проведення опитування українських та іноземних студентів-першокурсників були виявлені основні проблеми адаптації першокурсників до навчання у вищому медичному навчальному закладі.

Ключові слова: адаптація, соціальна адаптація, соціально-психологічна адаптація, перший курс, студенти, проблеми соціально-психологічної адаптації.

ADAPTATION OF DOMESTIC AND FOREIGN FIRST-YEAR STUDENTS TO THE EDUCATIONAL PROCESS

Dmytruk Liliia, PhD in Philology, Associate Professor in Ukrainian Studies Department, Vinnytsia National Pirogov Memorial Medical University.

ORCID: 0000-0003-3576-7124

E-mail: dmitruklilia@gmail.com

The article deals with social and psychological adaptation of the first-year students in Vinnytsia National Pirogov Memorial Medical University. The first-year students' adaptation is a vital challenge for higher education in Ukraine, because positive integration of this category of students has a great effect on the educational process. Nevertheless, integration of students into educational process in higher medical institutions still remains poorly researched.

The author conducted a survey on readiness for learning in first-year students from medical department at Vinnytsia National Pirogov Memorial Medical University. There were 200 participants (100 domestic and 100 foreign students) in this anonymous survey.

The survey has discovered that a part of domestic students experience certain difficulties in adaptation to education: 35 % are reluctant to work with big volumes of new information; 35 % are unwilling to maintain a self-guided activity; 30 % are unable to organize individual work; 30 % dislike the strict curriculum plan; 30 % consider they might show poorer performance without a usual control of their teachers and parents.

Foreign students also face difficulties with integration. According to the survey, 70 % of them are reluctant to work with big volumes of new information; 68 % think they might show poorer performance without usual control of their teachers and parents; 57 % are not ready to base their tuition on self-

guided work; 55 % are unable to manage their time and efforts efficiently; 48 % think they will not be able to correspond to high expectations of their teachers.

This survey results can be used to continue research on students' integration into education process in higher medical institutions.

Keywords: *adaptation, social integration, social and psychological adaptation, first-year students, challenges of social and psychological adaptation.*

Проблема адаптації студентів першого року навчання до нових умов життя у вищому медичному закладі є вкрай важливою, оскільки перший рік навчання є найважчим періодом у житті молодого людини. Крім цього, адаптація студентів медичних вищих учбових закладів має відбуватись в найкоротший термін з найменшими негативними впливами на організм і на людину в цілому [4]. Студенти першого курсу часто морально не готові до самостійності, до відсутності контролю та опіки з боку батьків, до чіткої організації навчального процесу в університеті, до великих об'ємів інформації та виконання високих вимог викладачів, багато хто не вміє організувати свою роботу. Існує велика розбіжність у методиках стимулювання та оцінювання навчально-пізнавальної діяльності між школою та вищим навчальним закладом.

Актуальність проблеми заключається в тому, що вона визначається найважливішими соціальними вимогами до вищих навчальних закладів, які повинні орієнтувати систему освіти не тільки на отримання студентами професійних знань, а й на розвиток особистості, формування пізнавальних здібностей, а головне – сприяти успішній соціалізації в суспільстві і активній адаптації на ринку праці. Тому дане питання потребує уточнення і подальшого вивчення.

Проблема адаптації студентів до навчально-виховного процесу у вищих учбових закладах усесторонне розглядалась та розглядається багатьма вченими. Вагомий внесок внесли такі дослідники, як Т. П. Браун, В. Г. Васянович, О. Є. Галус, С. О. Гура, Л. І. Дябел, А. Ц. Ердинєв, Н. В. Кузнецова, Г. П. Левківська, В. Ю. Лесовий, Д. Д. Наурузбаєв, Л. Л. Петльова, С. І. Сільверстов, В. П. Шпак, В. Є. Штифурак та інших. Успішна адаптація студентів першого курсу на сьогодні залишається невирішеною проблемою, не зважаючи на досить значний об'єм інформації стосовно проблеми, загально визнаною є думка, що дане питання потребує уточнення і додаткового вивчення. Певний внесок у дослідження адаптації студентів-першокурсників у медичному університеті зробили А. О. Очеретнюк, Д. А. Лисенко, О. В. Паламарчук, Т. В. Закалата, В. В. Керничний, які досліджували проблеми адаптації у медичному університеті. Ми підтримуємо думку авторів, що важливими факторами, які впливають на процес адаптації були соціальний статус та місце проживання до навчання, а базовими критеріями, що впливають на адаптацію є самооцінка та комунікативність [4]. Однак, і на сьогодні не досліджено всебічно основні проблеми адаптації першокурсників до навчання у вищому медичному навчальному закладі, особливо серед студентів-іноземців.

Завдання наукової розвідки: дослідження основних проблем адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому медичному навчальному закладі.

Термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового знання, однак ще не вироблено єдиної думки про його зміст. Власне, сам термін «адаптація» і на сьогодні є предметом детального вивчення вчених. Так, одні автори розглядають

адаптацію як процес, результат «приспосовання», а інші як «взаємодію» людини з людиною (певним колективом, групою) або як «взаємодію» людини і середовища [6, с. 136].

З точки зору П. Кузнецова, адаптація – це процес установлення відповідностей між рівнем актуальних проблем особистості та рівнем їх задоволення [2, с. 59].

Адаптація як соціальне явище являє собою процес включення особистості в нове для неї соціальне середовище, зокрема в колектив, становлення її активною функціуючою частиною, об'єктом і суб'єктом відносин цього середовища, перетворення нового середовища найближчого оточення в засіб життєдіяльності, сферу додатка сутнісних сил людини.

Отже, адаптація – це процес вироблення певного режиму функціонування особистості, тобто бачення її в конкретних умовах місця і часу в такому стані, коли всі духовні і фізичні сили спрямовані і витрачаються тільки на виконання основних завдань, у нашому випадку – на навчання і виховання.

На нашу думку, під адаптацією студента у вищому навчальному закладі слід розуміти неприливний, внутрішньо обумовлений процес, який характеризується прийняттям чи неприйняттям особистості, що розвивається до зовнішніх і внутрішніх умов здійснення навчальної діяльності у вищому навчальному закладі, а також активність особистості, пов'язана зі зміною цих умов у бажаному напрямку.

Соціальна адаптація – це процес і одночасно результат внутрішньої і зовнішньої гармонізації особистості із середовищем, процес активного пристосування особистості, який урівноважує потреби людини і вимоги середовища. Показники адаптації людини являються його збалансовані взаємовідносини з оточуючими людьми, гармонічність в поведінці, успішність в діяльності.

На нашу думку, існує глибокий взаємозв'язок між різними видами адаптації людини. Соціальна адаптація стала розумітися, як «готовність до виконання різних соціальних ролей та стійкість соціальних зв'язків» [3, с. 7].

Як показало вивчення наукових праць вчених, виділяють два види соціальної адаптації студентів-першокурсників:

1. Соціально-психологічна адаптація – це пристосування індивіда до групи, взаємовідносини з нею, вироблення особистого стилю поведінки. У молодій людини формується потреба бути дорослою, усвідомлювати себе особистістю, яка відрізняється від інших людей. Звідси прагнення до самоствердження, самовизначення, самореалізації, які можуть стати причиною неадекватної реакції.

2. Соціально-професійна адаптація – це входження в спеціальність і суспільство, тобто оволодіння нормами і функціями майбутньої професійної і соціальної діяльності [5, с. 18].

На нашу думку, на першому місці стоїть саме соціально- психологічна адаптація студентів. Адже від успішної адаптації залежить ефективність і успішність навчання, розвиток особистості та професійна кар'єра згодом.

Соціально-психологічна адаптація студентів вищих медичних навчальних закладів має свої особливості. Це пов'язано з тим, що колишні школярі змінюють свої звичні побутові умови на зовсім інші: швидкий перехід до самостійного дорослого життя, незнайомий колектив, особиста свобода, відсутність контролю з боку батьків, розрив минулих соціальних зв'язків тощо. Основним чинником, до якого потрібно

адаптуватися студенту, являється зовсім по-новому організований навчальний процес. Студенти-першокурсники зіштовхуються з новими формами і методами навчання, які відрізняються від шкільних, новими емоційними переживаннями, у них змінюється режим праці і відпочинку, сну і харчування.

Якщо адаптація не настає і студент-першокурсник не може пристосуватися до нових університетських умов, виникають додаткові труднощі, пов'язані з соціально-професійною адаптацією. Це стосується насамперед труднощів, пов'язаних з освоєнням предметів професійної діяльності, зокрема гістологією, анатомією, мікробіологією, нормальною фізіологією тощо.

Загалом, соціально-психологічна адаптація студентів до університетських умов являє собою складний, багатогранний процес, пов'язаний зі включенням молодої людини в нове середовище освоєння нових способів діяльності та поступовим опануванням майбутньої професії.

Розрізняють три форми адаптації студентів-першокурсників до умов вищого навчального закладу:

1. *Формальна адаптація*, стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вимог і своїх зобов'язань;
2. *Суспільна адаптація* – це процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих груп зі студентським оточенням в цілому;
3. *Дидактична адаптація*, стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі [5, с. 285–287].

Критерії адаптації виявляють ступінь активності в колективі, різнобічність її діяльності, значення для суспільства чи колективу, що адаптується.

Традиційно адаптація студентів першого курсу розглядається як сукупність трьох аспектів, що відображають основні напрями діяльності студентів:

- адаптація до умов навчальної діяльності (пристосування до нових форм викладання, контролю й засвоєння знань, до іншого режиму праці й відпочинку, самостійного способу життя й т.д.);
- адаптація в групі (входження у колектив однокласників, засвоєння його правил, традицій);
- адаптація до майбутньої професії (засвоєння професійних знань, умінь й навичок).

Слід зауважити, що адаптація проходить протягом всіх років навчання, але найбільш важливим періодом, своєрідним фундаментом є період навчання на першому курсі. Тому в цей період необхідно створити необхідні умови для успішної адаптації студентів.

Студенту-першокурснику будь-якого вищого навчального закладу доводиться проходити декілька важливих етапів адаптації. Одним з найважливіших, на наш погляд, є знайомство та спілкування з новим колективом, де кожний є новою людиною для її члена. Процес адаптації залежить від багатьох чинників, зокрема обстановки в групі, психологічного клімату, ситуацій взаємодії з однокурсниками й педагогами, комфорту та безпеки під час занять тощо [1, с. 14].

Наступним етапом адаптації є контакт із викладачем. Контакт з викладачем та студентом буває логічний, психологічний, моральний. У сфері вищої освіти переважає

установка однакового підходу до всіх студентів. Першокурсника необхідно навчити вчитися.

Перший рік навчання студента в медичному університеті по праву вважається найбільш проблематичним. Практика показує, що не кожен першокурсник успішно включається до студентського життя. Специфіка процесу адаптації студентів у вищому навчальному закладі визначається насамперед зміною умов життєдіяльності студентів у зв'язку зі вступом до навчального закладу. Соціально-психологічна адаптація першокурсників має специфічні особливості й обумовлена пристосуванням студентів до умов вищої школи. Вступ до вищого навчального закладу призводить до руйнування роками вироблених установок, навичок, звичок, певних ціннісних орієнтацій колишніх школярів, а також до втрати вже налагоджених взаємин з однокласниками, що тривали не один рік.

Труднощі, з якими зустрічаються першокурсники у перші ж місяці навчання бувають дуже різні. Найбільш типовими і розповсюдженими є труднощі пов'язані з організацією розумової праці у вищому навчальному закладі. У багатьох першокурсників відсутні навички самостійної навчальної роботи: вони не вміють конспектувати лекції, працювати з підручниками, першоджерелами, аналізувати інформацію великого обсягу і чітко викладати свої думки.

Протягом I семестру 2018–2019 навчального року було опитано 100 українських студентів-першокурсників медичного факультету № 1 і 100 іноземних студентів-першокурсників медичного факультету Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова.

Опитування першокурсників з метою виявлення труднощів у перші місяці навчання показало, що найбільш незвичними для них є інші методи навчання та організація навчального процесу, великий обсяг самостійної роботи, відсутність постійного контролю за успішністю, накопичувальна система балів за різні види роботи, необхідність проявляти ініціативу на семінарських заняттях, навчання за розкладом першого та другого тижня, навчання у різних корпусах, необхідність переміщатися з одного корпусу в інший тощо. Найбільш значимим чинником, що негативно позначається на працездатності й успішності студентів, виступає їхнє невміння організувати свою роботу. Крім того, у першокурсників часто виникає проблема адаптації до умов життя в незнайомому місті, гуртожитку, налагодження взаємин з товаришами по кімнаті, питання самообслуговування. Студенти зустрічаються також із труднощами, зумовленими психологічною невідповідністю до освоєння обраної професії, частина першокурсників недостатньо усвідомлюють специфіку професії, яку вирішили здобути, є такі, вибір за яких зробили батьки.

Деякі студенти, що виростили в сільській місцевості та закінчили невеликі школи, потрапляючи до міста, стикаються з проблемою великих колективів, пошуком житла, розлученням з батьками та рідними. До всього цього додається велике завантаження навчанням, тому часто такі студенти впадають у депресію. Важливо, щоб на цьому етапі адаптації, активну роботу з першокурсниками проводили не тільки педагоги, а й психологи університету.

Вищі медичні навчальні заклади України, стикаються ще з однією проблемою – адаптацією студентів-іноземців, що прибувають на навчання з інших країн світу, частіше всього з мусульманським віросповіданням. Такі студенти потрапляють у

стресові ситуації, пов'язані зі зміною місця проживання, втратою опіки батьків, новими умовами побуту, складнощами пристосування до нового колективу та незнанням мови. На перших курсах іноземні студенти тільки починають вивчати українську мову, знайомитися з реаліями нашого життя, українськими звичаями та традиціями, нормами поведінки, етикетом, що призводить до значного емоційного та психологічного навантаження. Таким студентам важко опанувати досить великий обсяг знань.

Отже, проаналізувавши інформацію, зібрану в українських студентів I курсу медичного факультету № 1 шляхом опитування, ми виділяємо основні проблеми адаптації першокурсників до навчання у вищому медичному навчальному закладі:

- невміння організувати свою роботу (30 %);
- неготовність до чіткої організації навчального процесу в університеті (30 %);
- неготовність працювати за новими методами навчання (25 %);
- неготовність працювати з великим об'ємом нової інформації (35 %);
- неготовність до виконання високих вимог викладачів (30 %);
- неготовність до навчання, заснованого на повній самостійності (35 %);
- відсутність звичного контролю і опіки з боку батьків, вчителів (30 %);
- відсутність у деяких студентів працьовитості, сили волі, а головне – бажання вчитися (10 %).

Слід зауважити, що в дослідженні брали участь студенти саме медичного факультету, серед яких основна частина – це студенти с високими прохідними балами, крім того є чимало 200-бальників.

Отже, проаналізувавши інформацію, зібрану у студентів-іноземців I курсу медичного факультету шляхом опитування, ми виділяємо основні проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі:

- невміння розподіляти свій час і сили (55 %);
- неготовність до виконання високих вимог викладачів (48 %);
- неготовність працювати з великим об'ємом нової інформації (70 %);
- відсутність звичного контролю і опіки з боку батьків, вчителів (68 %);
- неготовність до навчання, заснованого на повній самостійності (57 %);
- відсутність у деяких студентів працьовитості, сили волі, а головне – бажання вчитися (40 %).

Слід зауважити, що в дослідженні брали участь студенти-іноземці саме медичного факультету, серед яких основна частина – це студенти з країн Африки, Індії, арабських країн з посередніми шкільними результатами.

Отже, адаптація студентів першого курсу займає важливе місце в навчально-виховному процесі, адже саме вона є запорукою ефективності й успішності навчання, розвитку особистості та професійної кар'єри згодом. Після проведення дослідження українських студентів-першокурсників були виявлені основні проблеми адаптації першокурсників, зокрема: неготовність працювати з великим об'ємом нової інформації (35 %); неготовність до навчання, заснованого на повній самостійності (35 %); невміння організувати свою роботу (30 %); неготовність до чіткої організації навчального процесу в університеті (30 %); відсутність звичного контролю і опіки з боку батьків, вчителів (30 %). Після проведення дослідження іноземних студентів-першокурсників були виявлені основні проблеми адаптації першокурсників, зокрема: неготовність

працювати з великим об'ємом нової інформації (70 %); відсутність звичного контролю і опіки з боку батьків, вчителів (68 %); неготовність до навчання, заснованого на повній самостійності (57 %); невміння розподіляти свій час і сили (55 %); неготовність до виконання високих вимог викладачів (48 %). Отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень з вивчення адаптації студентів до навчального процесу медичного вищого навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко І. І. Психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання. *Психологія*. Київ, 1999. Вип. 2. 230 с.
2. Кузнецов П. С. Концепция социальной адаптации. Саратов, 2000. 200 с.
3. Кудрявцев В. Н., Несересянц В. С. Социальные отклонения: введение в общую теорию. Москва, 1984. 320 с.
4. Очеретнюк А. О., Лисенко Д. А., Паламарчук О. В. та ін. Проблема адаптації студентів першого курсу до навчального процесу. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2018. Т. 22. № 3. С. 543–547.
5. Педагогика и психология высшей школы. Ростов-на-Дону, 1998. 320 с.
6. Рєзник Т. І. Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів-першокурсників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 1. С. 135–139.

REFERENCES

1. Boiko, I. I. (1999). *Psykhologichna adaptatsiia pidlitka do novykh umov navchannia* Psykhologhiia. Kyiv, issue 2 [in Ukrainian].
2. Kuznecov, P. S. *Koncepcija social'noj adaptacii*. Saratov. 2000 [in Russian].
3. Kudryavcev, V. N., Neseresjanc V. S. (1984). *Social'nye otklonenija: vvedenie v obshhuju teoriju*. Moskva [in Russian].
4. Ocheretniuk A. O., Lysenko D. A., Palamarchuk O. V. ta in. (2018). *Problema adaptatsii studentiv pershoho kursu do navchalnoho protsesu*. *Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu*. Vol. 22, 3, 543–547 [in Ukrainian].
5. *Pedagogika i psihologija vysshej shkoly*. (1998). Rostov-na-Donu [in Russian].
6. Rieznyk, T. I. (2002). *Psykhologichnyi zmist trudnoshchiv u navchanni studentiv-pershokursnykiv*. *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota*, 1, 135–139 [in Ukrainian].